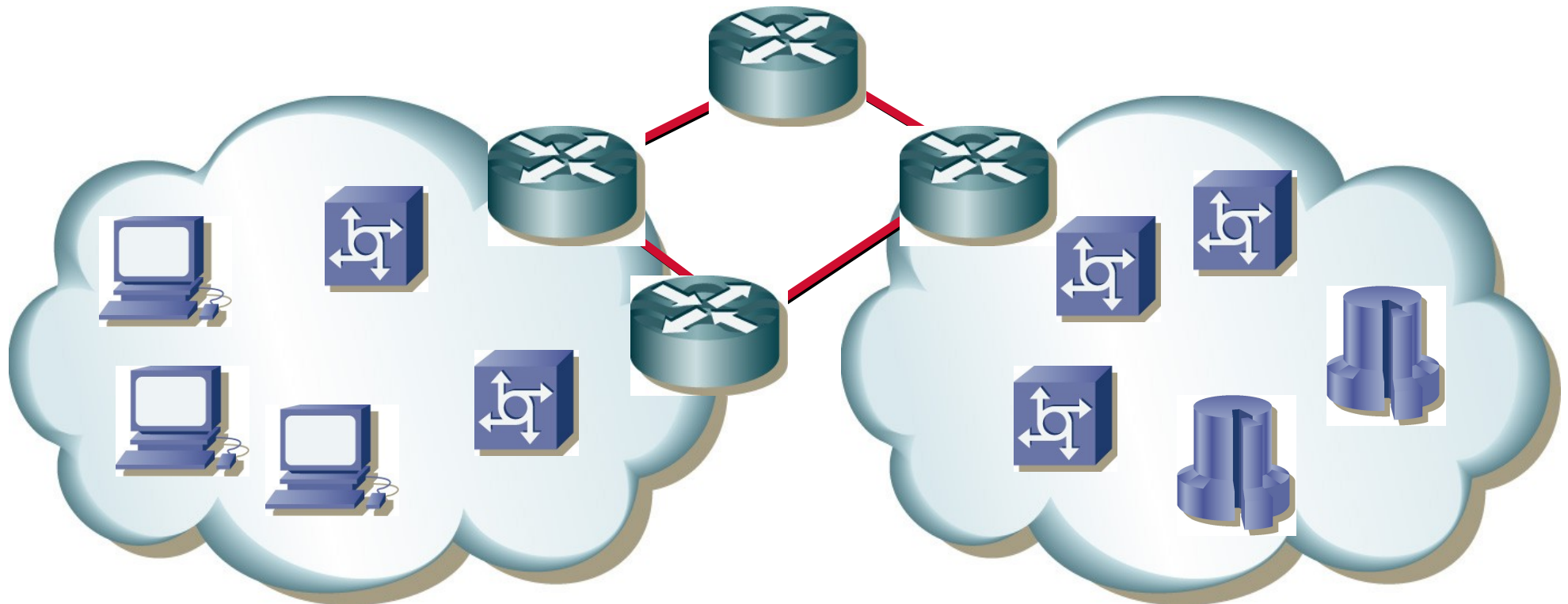

Počítačové sítě I

8. Bezdrátové sítě

Miroslav Spousta, 2005

<qiq@ucw.cz>, <http://www.ucw.cz/~qiq/>

Bezdrátové sítě

- přenosové médium: rádiové vlnění/světlo
- z fyzikální podstaty sdílené: je potřeba řídit přístup (vysílání)
- v rámci IEEE 802
 - IEEE 802.15 (WPAN) bezdrátové osobní sítě (v jedné kanceláři)
 - IEEE 802.11 (WLAN) bezdrátové lokální sítě (uvnitř budovy)
 - IEEE 802.16 bezdrátové metropolitní sítě
- připojení zařízení přes digitální telefonní síť (GSM)
 - většinou pouze dvoubodové spoje
 - využívá se digitální přenosový kanál

WPAN

- Wireless PAN, „Wireless USB“
- malé vzdálenosti (do 100 m)
- různé přenosové rychlosti
 - běžně do 1 Mbps
- připojení periferních a dalších zařízení
 - myš, klávesnice, tiskárna, mobilní telefon, PDA, ...
 - náhrada vodičů kolem PC, propojení PDA/telefonu
- různé přenosové médium (IrDA, Bluetooth)

- Infrared Data Association
- pro přenos se používá infračervené záření, pulsní modulace
- dosah 1 m
 - typicky 5 – 50 cm (minimum kvůli přesvětlení)
- rychlosti běžně srovnatelné s RS-232: 9.6 – 115.2 kbps
 - i větší (až 4 Mbps)
- half-duplexní komunikace (střídání po max. 500 ms)
 - zařízení jsou primární a sekundární (mohou podporovat obojí)
 - primární zařízení udává časování a řídí komunikaci
- kromě fyzické komunikace také specifikuje linkovou vrstvu
 - přístupová metoda, objevování partnerů
 - další vrstvy, např. je možné simulovat sériový port (IrCOMM)

Bluetooth

- WPAN, název je údajně přepisem jména dánského krále
- náhrada vodičů, připojení mobilních telefonů, atd.
 - levné, nenáročné na spotřebu
- používá volné pásmo 2.4 GHz
 - několik tříd podle výkonu a dosahu (Class 1 a Class 2 nejpoužívanější)
- používá FHSS, 79 kanálů širokých 1 MHz
 - rychlost přeskoků mezi kanály: 1600/s
 - AFH: Adaptive Frequency Hopping: některé kanály se nevyužívají
- max. rychlost 723.1 kbps, ve verzi 2.0 až 2.1 Mbps
- až 8 zařízení tvoří „piconet“, jeden uzel je master, ostatní slave
 - vždy komunikuje master s některým slave
 - teoreticky je možné piconety spojovat do větších celků (scatternet)

Bluetooth

- BT zařízení mají 48bitové adresy
- většinou se místo nich používají jména zařízení
- zařízení mohou vyhledávat v okolí komunikační partnery
 - pokud znají adresu, měl by partner odpovědět
- každé zařízení má class-identifier
 - identifikace, o jaké zařízení se jedná
- BT podporuje šifrovanou dvoubodovou komunikaci (pairing)
- zařízení musí podporovat „profily“ -- údaj o tom, co umí
 - basic image profile, basic printer profile, hands free profile

WLAN

- Wireless LAN, bezdrátová lokální síť
 - stanice vybaveny bezdrátovou síťovou kartou
- hub (koncentrátor) je nahrazen AP (Access Point)
 - základnová stanice a datový most pro asociované (připojené) klienty
- nebo může fungovat WLAN jako síť peer-to-peer (ad-hoc) bez AP
- v roce 1990 vzniká skupina IEEE 802.11
 - cíl: „bezdrátový Ethernet“
 - v bezlicenčním pásmu 2.4 GHz
 - předpokládané využití: uvnitř budov

IEEE 802.11

- IEEE 802.11: 1997
- pásmo 2.4 GHz: 2.4 – 2.4835 GHz
 - 2.45 GHz používají mikrovlnné trouby
 - rozdělené na 11 kanálů šířky 5 MHz, ale používají se kanály šířky 22 MHz
 - dochází k překrývání :-)
- rychlost pouze 1 a 2 Mbps (malá ve srovnání s LAN: 10/100 Mbps)
- dosah: typicky desítky metrů (45 – 100 m)
- oproti Ethernetu jiná přístupová metoda: CSMA/CA
 - nemožnost spolehlivé detekce kolizí (stanice se vzájemně nemusí slyšet)
 - Carrier Sense Multiple Access with Collision Avoidance
- na fyzické vrstvě používá: DSSS, FHSS

CSMA/CA

- předcházení kolizím (řešení problému skrytého uzlu)
 - je možné vypnout/zapnout
- stanice, která chce vysílat vyšle krátký paket RTS (Ready to Send)
 - součástí je velikost budoucích přenášených dat
- příjemce potvrdí zasláním zpět paketu CTS (Clear to Send)
 - opět je velikost dat součástí dat
- ostatní stanice slyší CTS a/nebo RTS+CTS, počká na skončení domlouvání přenosu dat
- po úspěšném přenosu dat příjemce potvrdí odesílateli příjem paketem ACK (Acknowledge)

Wi-Fi

- IEEE 802.11b, Wireless Fidelity, 1997
- stejné pásmo: 2.4 GHz
- max. vzdálenost kolem 100 m
- zrychlení na 11 Mbps (nebo 5.5, 2, 1 Mbps, podle stupně rušení)
 - efektivní rychlost o 30 – 40% nižší, běžně kolem 6 Mbps
- používá se pouze DSSS, kódování CCK (Complementary Code Keying)
- o testování kompatibility se stará WECA
 - (Wireless Ethernet Compatibility Alliance)
 - ta také zavedla označení Wi-Fi

Wi-Fi5

- IEEE 802.11a, 1999
- vyšší pásmo: 5.2 GHz, méně zarušené, není všude bezlicenční
- vyšší rychlost: až 54 Mbps (30 – 36 Mbps reálně)
- pásmo rozděleno na 8 nepřekrývajících se kanálů
- OFDM – Orthogonal Frequency-Division Multiplexing
 - rozdělí data do několika toků bitů, které poté moduluje na různé nosné frekvence
 - něco jako frekvenční multiplex, ale kanály se částečně překrývají
- podporované rychlosti: 64, 48, 36 a 24 Mbps (16-QAM), 18 a 12 Mbit/s (QPSK), 9 a 6 Mbps (BPSK, BiPhase Shift Keying)

IEEE 802.11g

- IEEE 802.11g, 2003, rozšíření Wi-Fi (802.11b)
- opět pásmo 2.4 GHz, není problém s licenci
- vyšší rychlost: až 54 Mbps (30 – 36 Mbps reálně), používá OFDM
- zpětně kompatibilní s Wi-Fi
 - v režimu compatibility musí být použit RTS/CTS mechanismus
 - potřebuje detekovat vysílání, Wi-Fi bere vysílání 802.11g jako šum
- 802.11n, snaha o zvýšení rychlosti na 100 Mbps
 - MIMO (Multiple-Input, Multiple-Output) – použití více (chytrých) antén
 - vlastně prostorový multiplex – jeden kanál se využívá několikrát v prostoru
 - zatím není standard, prodávají se zařízení 802.11-pre-n

MIMO

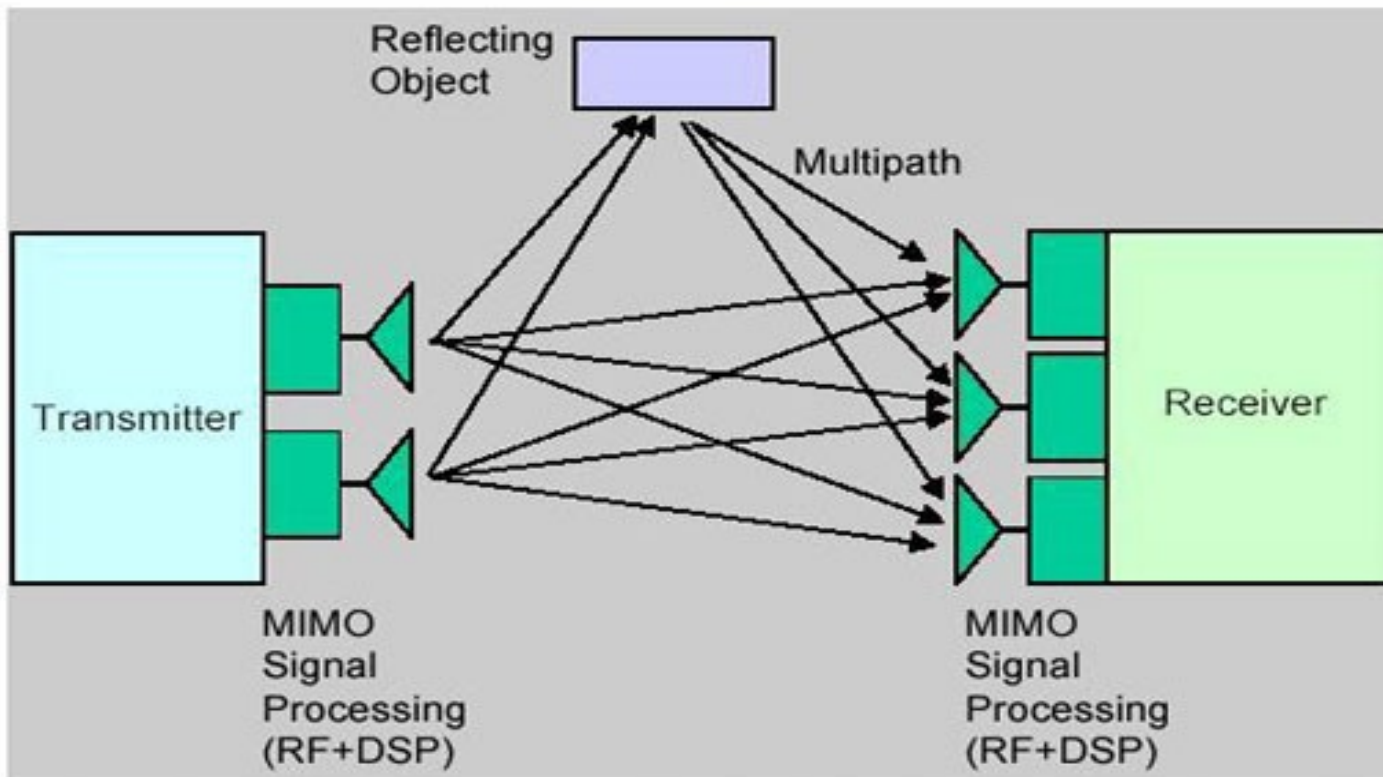

Figure 1: MIMO uses multiple transmit and receive antennas, and depends upon interactions with the environment in the form of multipath for its benefits—a counterintuitive element in the technology. *Source: Farpoint Group*

Source: Farpoint Group White Paper

Porovnání IEEE 802.11x

Typ	Kmitočet	Maximální přenosová rychlost	Přenosový výkon	Mechanismus přenosu
802.11b (Wi-Fi)	2.4 – 2.485 Ghz	11 Mbps	do 6 Mbps	DSSS
802.11g	2.4 – 2.485 Ghz	54 Mbps	do 22 Mbps	OFDM/DSSS
802.11a	5.1-5.3 Ghz a 5.725 – 5.825 Ghz	54 Mbps	do 25 Mbps	OFDM

Zabezpečení

- SSID (ESSID)
 - 32-bajtový sdílený klíč, nutný pro připojení k síti
 - přenáší se v každém paketu, který běží po síti
 - klient ho musí znát, aby se mohl připojit k síti
 - ale může ho odposlechnout z ostatního provozu v síti (případně ho AP aktivně šíří)
- BSSID
 - 48-bitový klíč, MAC adresa zařízení

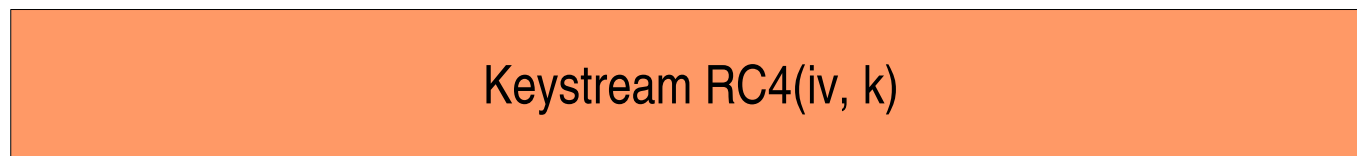
WEP

- Wire Equivalent Privacy
- součástí standardu 802.11
- cíl: zabezpečit utajení a kontrolu integrity dat
- utajení: proudová šifra RC4
 - používá se 64(40)-bitový nebo 128(104)-bitový klíč
 - inicializační vektor se přenáší současně s daty
- integrita: CRC-32
 - z bezpečnostního hlediska naprosto nedostatečné

WEP

XOR

=

Problém 1: krátký IV

- pro každý paket se používá jiný inicializační vektor (IV)
- někteří výrobci to implementovali jako sequence number
 - po restartu karty se začíná od 0 a zvyšuje se po 1
- IV je jen 24 bitů dlouhý: na vytížené síti se zopakuje za několik hodin
- problém: pokud víme, že byl použit stejný IV a stejný klíč pro dva šifrované texty, pomocí XOR na nich operace dostaneme XOR plaintextů obou původních zpráv.
 - pokud známe formát (lépe celý plaintext) jedné zprávy, můžeme dešifrovat druhou
- často se používá sdílený klíč pro více stanic – jednodušší útok
- také se používá dlouho jeden klíč (chybí mechanismus výměny)

Problém 2: CRC

- CRC-32 není kryptologicky bezpečné
- CRC nezávisí na klíči (toto neplatí pro SHA1, MD5, ...)
 - CRC bylo konstruováno pro detekci chyb přenosu, ne pro detekci úmyslného podvržení
- pokud změníme (xor) bit ve zprávě, vyvolá to předem spočitatelné změny (xor) v CRC-32
- CRC-32 je lineární funkce: $\text{CRC}(X \text{ xor } Y) = \text{CRC}(X) \text{ xor } \text{CRC}(Y)$

Aktivní útok

- platí: $RC4(X) \text{ xor } X \text{ xor } Y = RC4(Y)$
 - známe-li jednu clear-textovou zprávu, můžeme konstruovat další, které jsou korektní (umíme spočítat CRC)
- změny v bitech (xor) se přenáší přes RC-4: můžeme měnit obsah zprávy i CRC, pokud známe původní zprávu
- co takhle odchytit paket a změnit cílovou adresu v IP paketu?
 - a poslat ho přes AP do Internetu?
- můžeme si vytvořit tabulku RC4 podle všech IV
 - pak umíme dešifrovat vše
 - tabulka bude mít velikost řádu GB

WPA

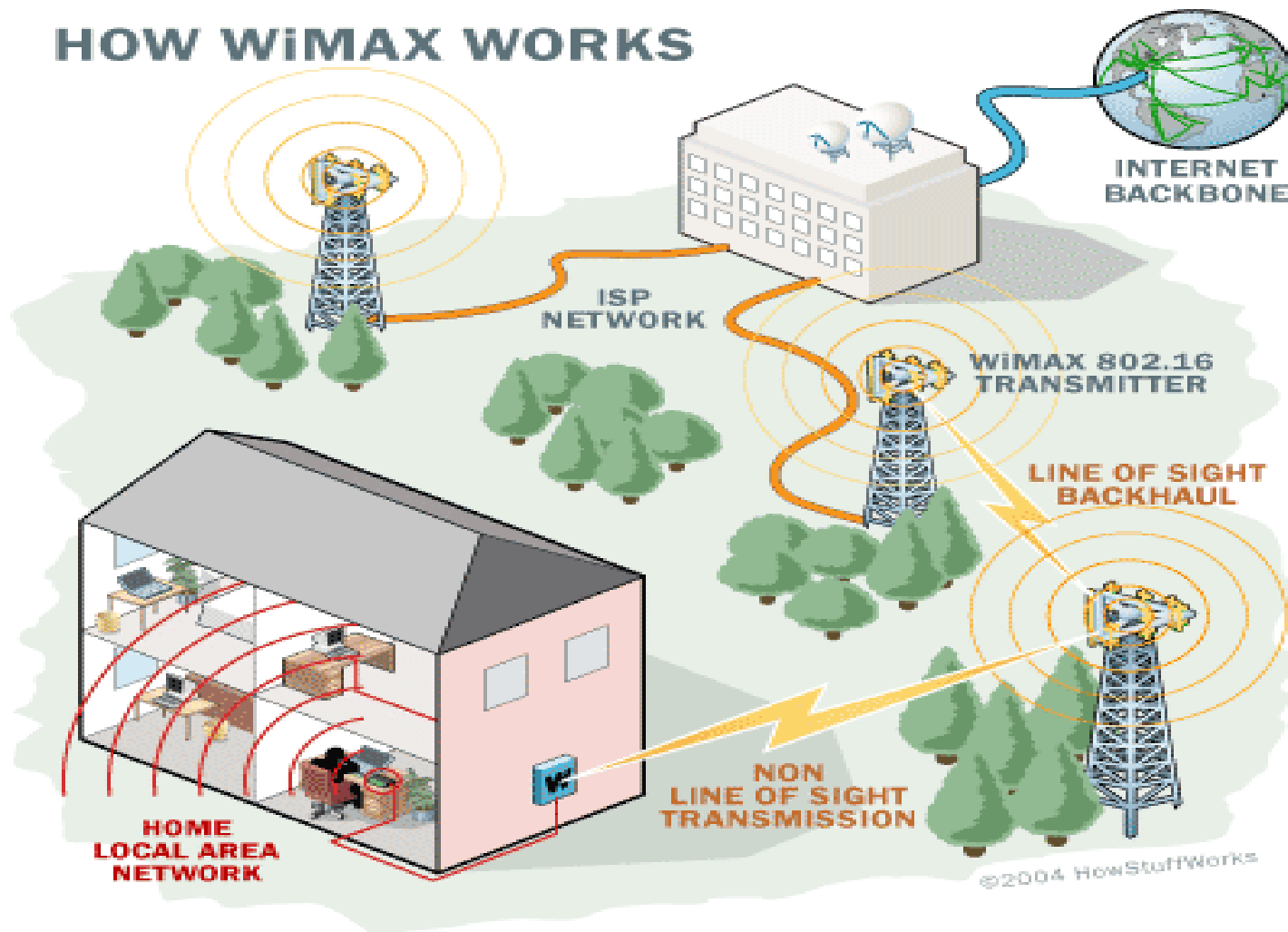
- **Wireless Protected Access**
 - u Wi-Fi karet možné (většinou) přidat podporu WPA pomocí upgrade firmware
- používá RC4 se 128bitovým klíčem a 48bitovým IV
- na zabezpečení integrity používá Michael (místo CRC-32)
- použití: společně s 802.1x, případně se shared-key
 - enterprise/personal varianta
- **WPA2: RC4 nahrazen AES a Michael CCMP**
 - bezpečnější, pravděpodobně potřeba nová zařízení

WiMAX

- IEEE 802.16a, Wireless MAN
- rychlost až 70 Mbps, vzdálenosti až 50 km (přímá viditelnost)
 - pro uživatele aspoň současné rychlosti ADSL
- kmitočtová pásma 2.4 – 11 GHz, 10 – 66 GHz
 - často (v ČR) v licenčním pásmu 3.5 GHz
 - původně (802.16) jen v pásmu 10 – 66 GHz
- slibná technologie pro poslední míli (5 – 8 km)
- je možné kombinovat AP s vysílači na BTS mobilních operátorů
 - jeden vysílač může pokrýt rozsáhlé území (desítky km²)
 - pro přímou viditelnost ještě větší

WiMAX

HOW WiMAX WORKS

GSM

- GSM (vytvářela skupina Groupe Spécial Mobile)
 - od roku 1982, dnes vyvíjí ETSI (European Telecommunication Standard Institute)
- celoevropský komunikační systém na buňkové bázi v pásmu 900 MHz
- 1990: GSM Phase 1
 - první používaná verze GSM, přesměrování hovorů, hlasová schránka, ...
- 1992: GSM Phase 2
 - tarifkace hovorů, identifikace hovorů, konference, ...
- rozšíření na pásmo 1800 MHz
- u nás: nejdříve analogová síť Eurotel (NMT), později GSM

GSM kanály

- síť GSM používá kanály o šířce 200 kHz
- kanály jsou v pásmu 900 nebo 1800 MHz
 - oddělené směry komunikace (k telefonu: downlink, od telefonu: uplink)
 - 890 – 915 MHz uplink a 935 – 960 MHz downlink: 2 x 125 kanálů
 - 1710 – 1785 MHz a 1805 – 1880 MHz, 2 x 375 kanálů
 - jednotlivé kanály jsou přiděleny operátorům

Vodafone: 1-20

pásmo 900 MHz

Eurotel: 36-49, 61-70, 81-96, 110-114

T-Mobile: 22-35, 50-60, 71-80, 97-107

AČR: 115-124, měřicí kanály: 21, 108, 109

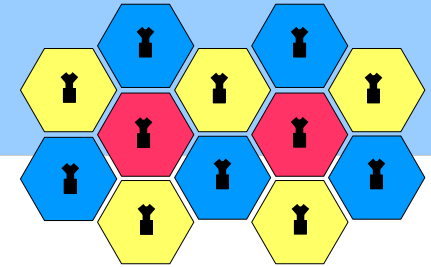
Eurotel: 548-570, 581-597

T-Mobile: 571-596, 613-643, 735-774

Vodafone: 776-845

pásmo 1800 MHz

Buňková síť

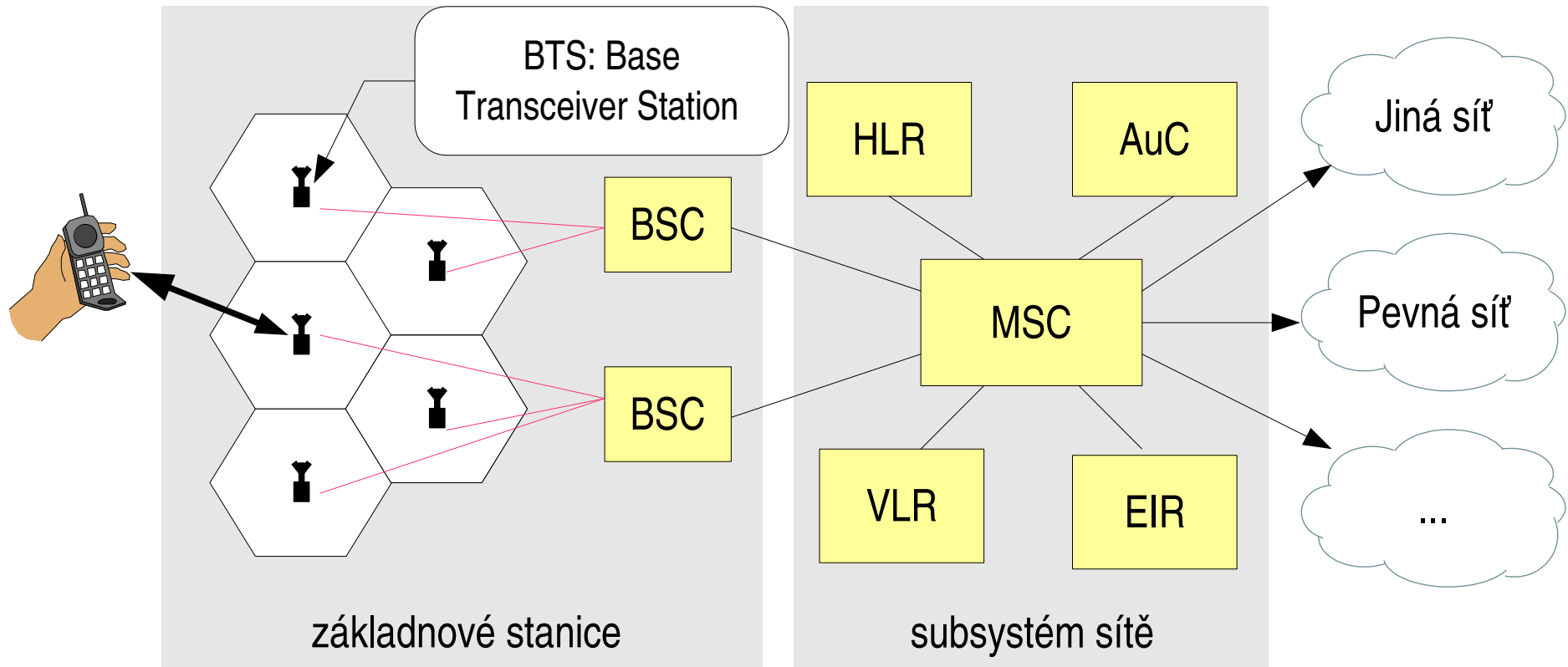

- vyhrazená pásma (kanály) pro jednotlivé operátory nestačí
- je potřeba použít dané pásmo opakovaně
 - ale nesmí se používat u vysílačů, které na sebe „vidí“ – docházelo by k rušení
 - často se používají šestihranné buňky – stačí mít tři sady navzájem různých frekvencí
 - počet hovorů v jedné buňce omezen počtem kanálů přidělených dané buňce
- v centru každé buňky je vysílač – základnová stanice
 - stanice se může pohybovat, může přecházet z buňky do jiné – tzv. handover
 - základnové stanice jsou propojeny pevnou (i když třeba bezdrátovou) sítí

GSM: struktura

- síť používá systém základnových stanic (BSS, Base Station Subsystem)
 - s nimi komunikují mobilní zařízení (MS – Mobile Station) – telefony, ...
 - k přenosu se používá rádiový signál (900/1800 MHz)
- NSS (Network and Switching Subsystem)
 - obdoba telefonní ústředny (spojování hovorů, vyhledávání účastníků)
- OSS (Operation Subsystem)
 - globální dohlížení, tarifkace
 - provoz předchozích subsystémů
- všechno to jsou stacionární složky (nehýbou se)

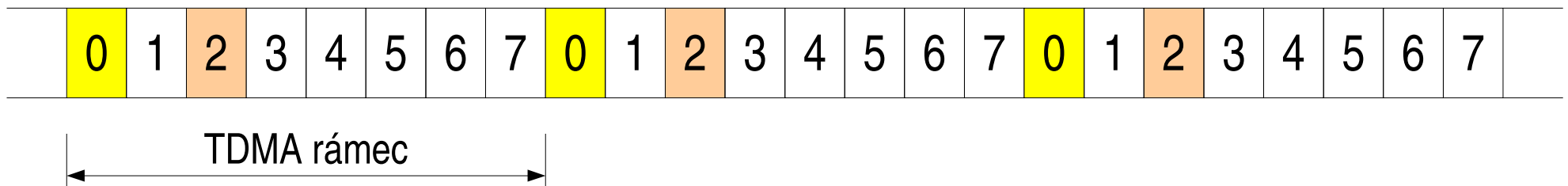
Mobilní síť GSM

- BSC: Base Station Controller, MSC: Mobile Services Switching Center
- HLR: Home Location Register, VLR: Visitor Location Register
- EIR: Equipment Identity Register, AuC: Authentication Center

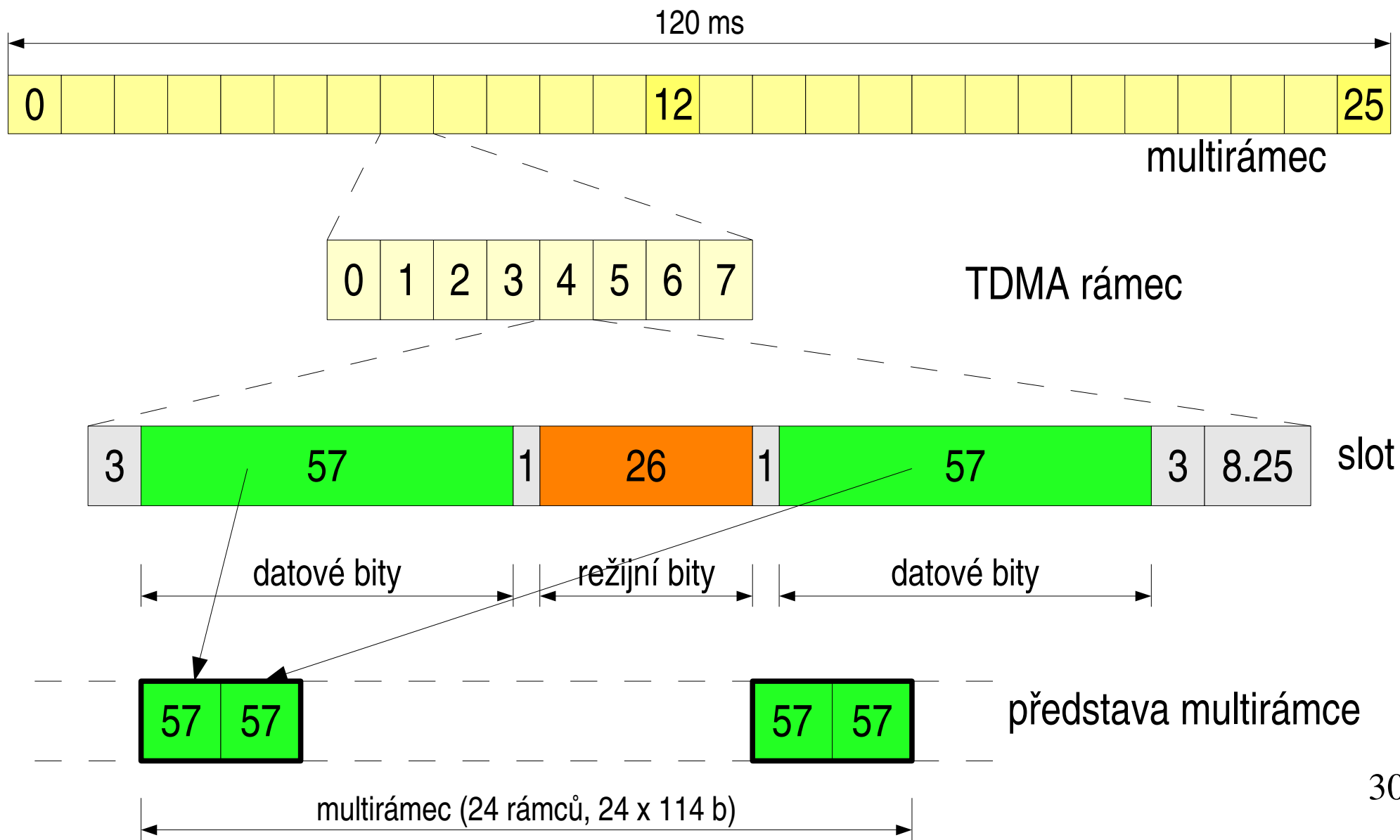
Časový multiplex

- jednotlivé 200 kHz kanály jsou dále děleny na menší části
 - 8 slotů, dělí se pomocí TDMA (časový multiplex)

- 8 slotů tvoří rámeček – trvá asi 4.615 ms
- rámečky se sdružují do multirámčů (26 rámečů)
 - jeden multirámček trvá 120 ms
 - multirámčeky jsou odděleny prodlevou odpovídající 3 slotům
 - využívá se jen 24 rámečů, 13. je řídicí, 25. je rezervovaný

GSM sloty

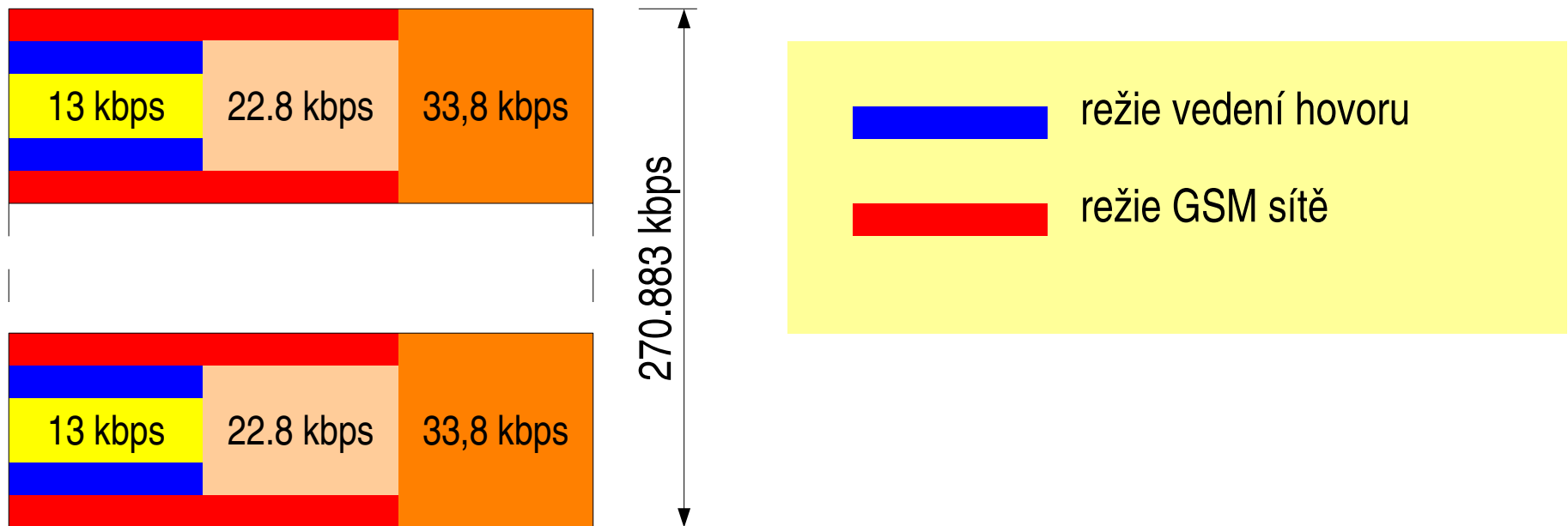

GSM hovor

- každému hovoru je přidělen jeden slot (1/8 rámce)
- sloty mohou mít různý formát, nejčastěji 156.25 bitů
 - z toho 2x57 bitů datových, ostatní je režie
- v multirámci je 24 datových rámců, přenese se za 120 ms
 - 24 x 114 datových bitů (2736 b) pro daný hovor
 - $2736/0.120 \Rightarrow 22.8$ kbps (na jeden slot)
 - na režii sítě GSM zbývá asi 11 kbps
- digitalizace hlasu
 - klasicky: $8000 \times 8b = 64$ kbps
 - GSM: $50 \times 260b = 13$ kbps

GSM hovor

- k datovému toku 13 kbps se přidává ještě redundance kvůli možné ztrátě nebo poškození dat
 - 260 b => 456 b, tedy za 120 ms $6 \times 456 = 2736$ bitů dat (což je přesně tolik, kolik pojme jeden logický kanál v multirámci)
 - neboli z 13 kbps dostaneme tok 22.8 kbps

GSM data

- pro přenos dat můžeme použít rovnou digitální přenosový kanál
 - 22.8 kbps, ale stejně potřebujeme nějakou režii (oprava chyb, potvrzování)
- zpočátku se využívalo jen toku stejného jako má hlas: 13 kbps
 - zaokrouhlilo se dolů na běžně používaný datový tok 9.6 kbps
 - zbytek pro korekce, zajištění spolehlivosti, atd.
 - takto fungují základní datové přenosy v GSM
- data nemusíme zabezpečovat na linkové úrovni jako hlas
 - mohou se použít mechanismy vyšších vrstev (příp. přenést data znovu)
 - alespoň máme-li kvalitní spojení
 - 14.4 kbps: odstraněním některých ochranných mechanismů (redundance)

GSM datové přenosy

- při přenosech v počítačových sítích nejsme zvyklí na velkou redundanci
 - max. CRC, poškození a ztráta dat se řeší opětovným posláním
 - to vadí v případě telefonování (zpoždění), ale ne tolik u dat
- datové přenosy v síti GSM mohou být „transparentní“
 - kanál se tváří jako bitová roura, data jsou dodávána pravidelně (ale možná poškozená)
- „netransparentní“
 - používá se protokol RPL (Radio Link Protocol)
 - dále ukrajuje z 9.6 (14.4) kbps – zpomaluje spojení
 - mechanismus, který zajišťuje přeoslání poškozených dat, může způsobovat nestejný tok dat

Rychlejší datové přenosy

- doposud jsme využívali GSM pro přenos dat stejně jako hovory
 - místo digitalizovaného hovoru jsme přenášeli data (maximálně s vypuštěním redundance)
 - chceme zachovat koncepci a fungování GSM, jak zrychlit datové přenosy?
- používat několik slotů (hovorů) najednou pro přenos dat
- HSCSD (High Speed Circuit Switched Data)
 - pevně vyhradíme více slotů pro komunikaci
- GPRS (General Packet Radio Service)
 - přidělovat volné sloty datovým přenosům podle potřeby

HSCSD

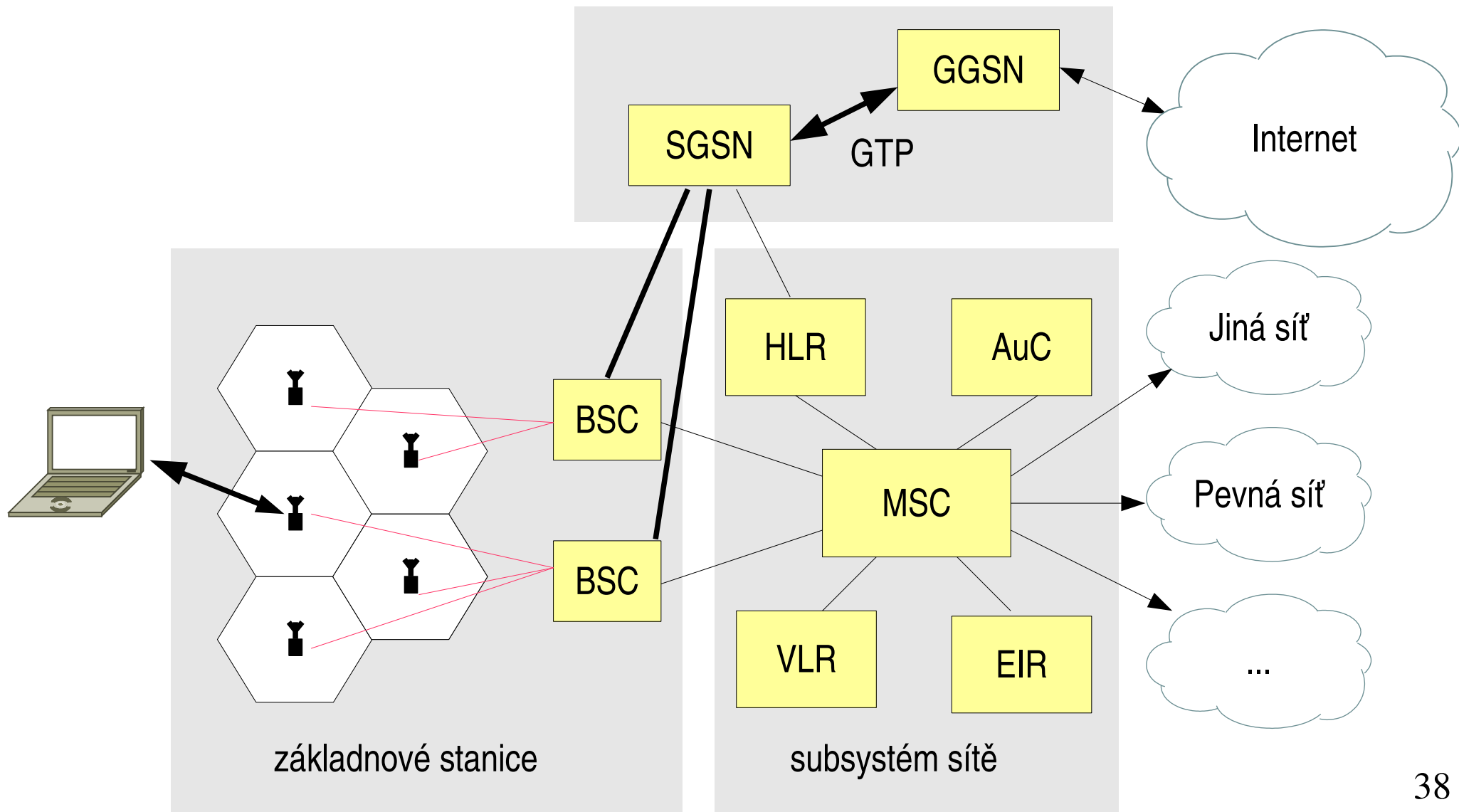
- vlastně jen několikanásobné zrychlení použitím více slotů
- vždy se myslí plně duplexní komunikace
 - tedy aspoň dva sloty, jeden tam a druhý zpět
- je definováno několik tříd, podle počtu slotů, které se použijí
- základní jednotka je zde 14.4 kbps
- v ČR: Eurotel nabízí třídu 6

Třída	Rx	Tx	Celkem
1	1	1	2
2	2	1	3
3	2	2	3
4	3	1	4
5	2	2	4
6	3	2	4
9	3	2	5
10	4	2	5
12	4	4	5

GPRS

- podpora „přepínání paketů“
- je potřeba změnit strukturu sítě
- koncová zařízení zůstávají stejná (BTS, BSC)
- přibyly dva nové typy uzlů:
 - SGSN (Serving GPRS Support Node)
 - doručování paketů (něco jako MSC pro hovory), jsou propojeny s HLR (tarifikace, ověřování identity, atd.)
 - GGSN (Gateway GPRS Support Node)
 - brána mezi IP (tedy Internetem) nebo X.25 a GSM sítí
 - oba prvky jsou spojeny přes GPRS Tunelling Protocol (GTP), který běží nad IP

GPRS

Rychlost GPRS

- GPRS mění oproti hlasovým přenosům GSM pouze režii v rámci jednotlivých slotů
- vychází z 22.8 kbps, což je maximální rychlost pro jeden slot
- definuje 4 třídy (Coding Scheme), liší se zajištěním přenosu
 - která se použije záleží na kvalitě signálu
 - CS-1: 9.05 kbps, CS-2: 13.4 kbps, CS-3: 15.6 kbps, CS-4: 21.4 kbps
- pokud bychom využili všech 8 slotů při CS-4, dostaneme rychlost $8 \times 21.4 = 171.2$ kbps, v praxi bude nižší
- GPRS data mají nejnižší prioritu (po hlasu a HSCSD)
- umožňuje zpoplatňovat přenesená data, ne čas!

Jak dál?

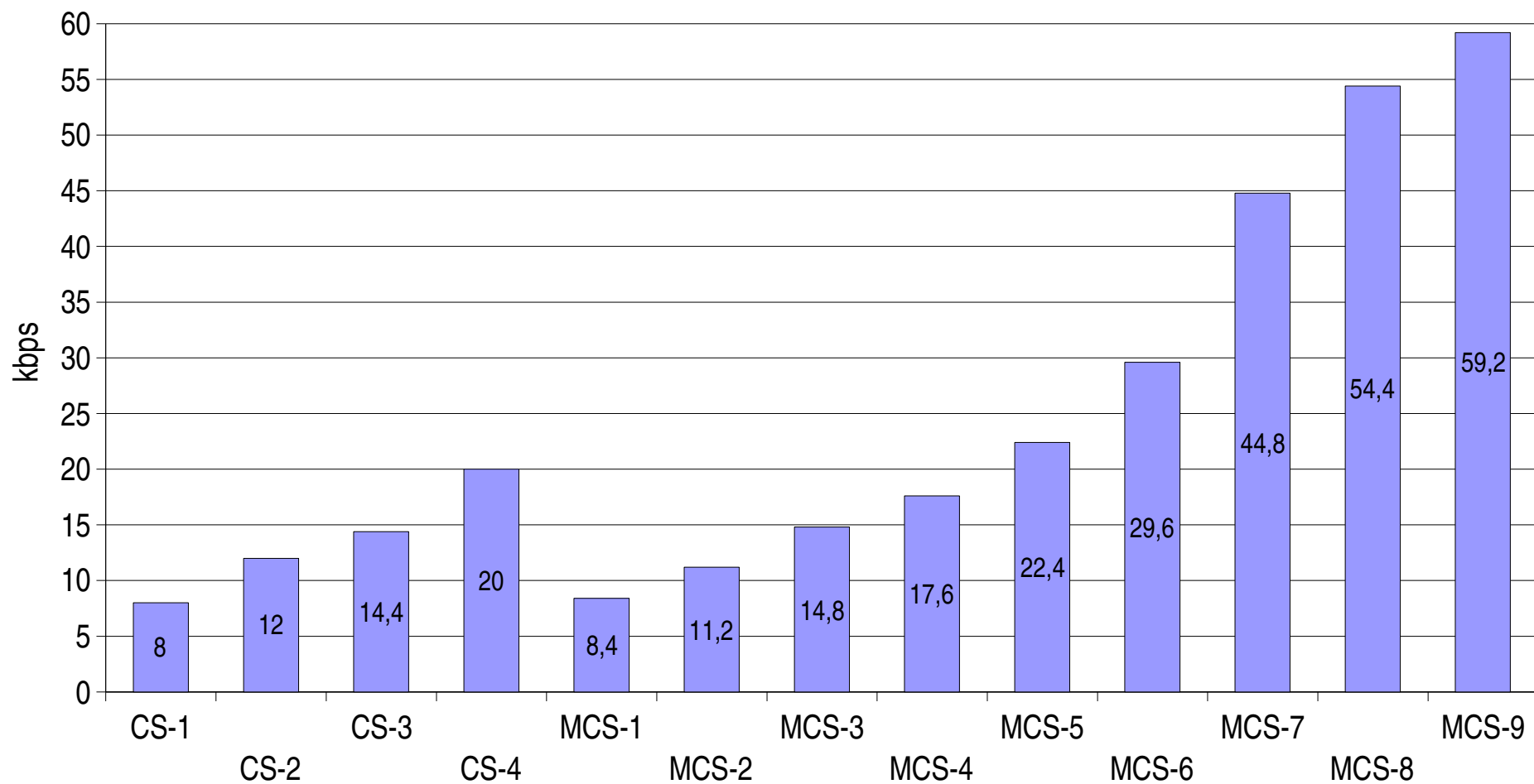
- zachování plné kompatibility s GSM nedává žádný prostor pro další zrychlování přenosu dat
 - změnit kompletně metodu přístupu ke sdílenému kanálu, kódování, atd.
 - 3. generace mobilních sítí – UMTS (Universal Mobile Telephone Standard)
 - změnit (zefektivnit) kódování dat při přenosu v GSM – EDGE (Enhanced Data Rates for GSM Evolution)
- EDGE je považována za mezistupeň mezi 2. a 3. generací mobilních sítí
- nová technologie UMTS (sítě třetí generace)

EDGE

- jedná se vlastně o rozšíření GPRS (vychází ze zkušeností s GPRS)
 - změna modulace a změna kódovacího schématu, někdy označováno EGPRS
 - pouze na rozhraní BTS – MS, zbytek sítě zůstává stejný
- změna modulace
 - kromě GMSK (fázová modulace) používané v GSM
 - 8-PSK, umožňuje zakódovat 3 bity místo jednoho – trojnásobné zrychlení
- nová kódovací schémata: MCS1 – MCS9
 - MCS-1 – MCS-4 jsou obdobou CS-1 – CS-4, používají GMSK modulaci, ale liší se trochu ve formátu hlavičky
 - MCS-5 – MCS-9 používají 8-PSK modulaci

Kódovací schémata

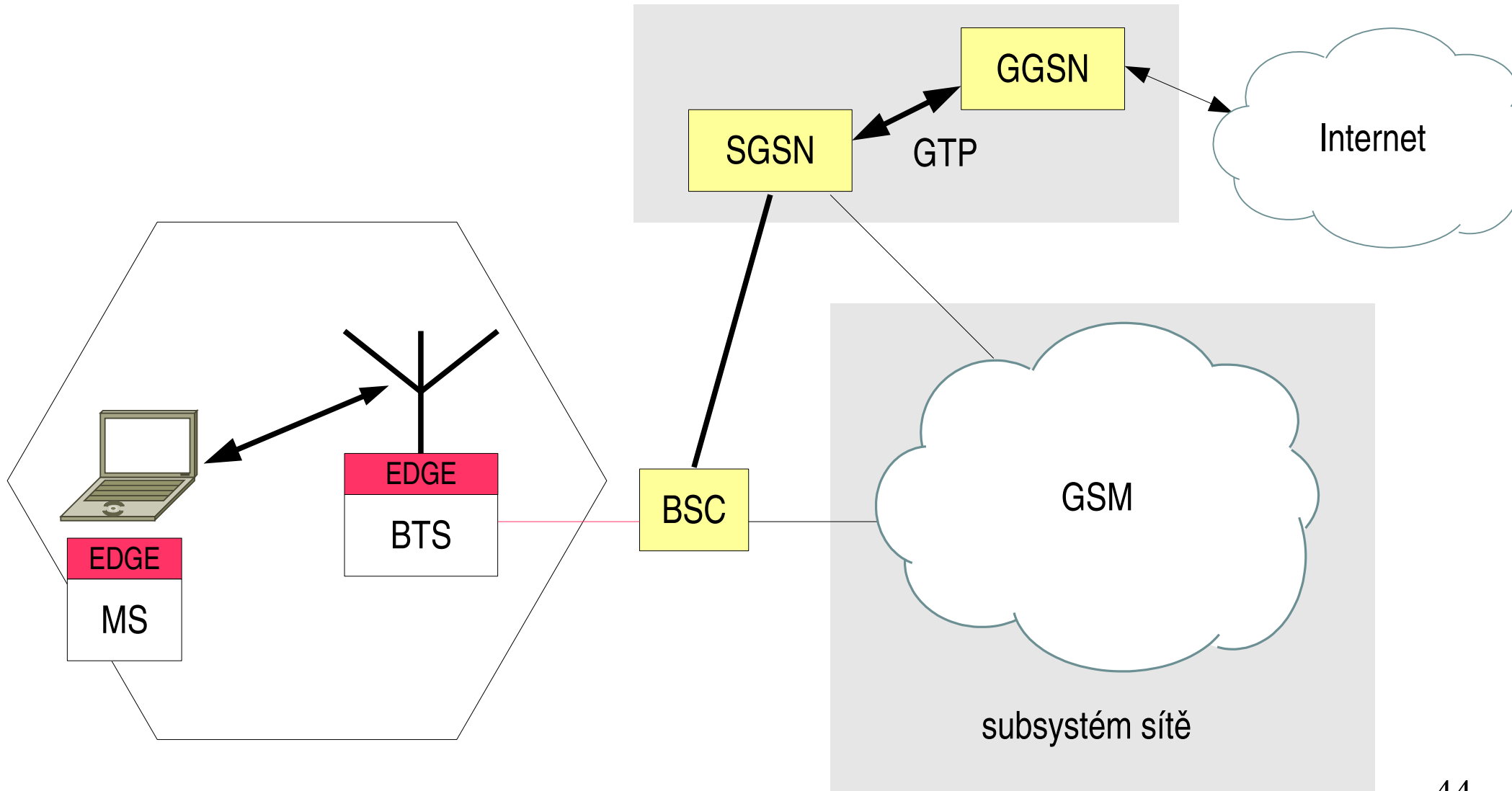
Kódovací schémata EDGE

EDGE

- až trojnásobné zrychlení oproti GPRS
- na rozdíl od GPRS umožňuje přeposlat poškozená data pomalejším (ale lépe zabezpečeným) schématem
 - GPRS muselo použít pro stejný paket stejné schéma
- zvětšení rozsahu pro číslování paketů ze 128 (GPRS) na 2048
 - problém s krátkým polem číslování paketů při opětovném posílání
- EDGE častěji měří kvalitu signálu
 - GPRS maximálně jednou za 120 ms
- přechod na EDGE znamená pro operátora pouze úpravu BTS
 - přidání transceiveru podporujícího 8-PSK modulaci

EDGE

GPRS vs EDGE

	GPRS	EDGE
Typ modulace	GMSK	8-PSK/GMSK
Modulační rychlost	270 kBaud	270 kBaud
Přenosová rychlost	270 kbps	810 kbps
Rychlost pro slot	22.8 kbps	69.2 kbps
Data pro slot	20 kbps	59.2 kbps
Data max. (8 slotů)	160 kbps	472.6 kbps

UMTS

- Universal Mobile Telecommunications system
- mobilní síť třetí generace, až 1920 kbps download
- používá W-CDMA
 - frekvence 1.9 GHz (872 MHz)
 - pár kanálů šíře 5 MHz (FDD, nebo jeden kanál TDD)
- rámeček TDD trvá 10 ms a obsahuje 15 slotů, 12 pro data
- HSDPA (High Speed Downlink Packet Access)
 - až 14.4 Mbps download

Srovnání

	Maximální datový tok
GSM	14,4 kbps
GPRS	171,2 kbps
EDGE	384 kbps
UMTS	144 kbps (automobil)
	384 kbps (chůze)
	2 Mbps (pevné)